

ЗІГЗАГІ ЛЁСУ СЯДЗІБЫ ХРАПТОВІЧАЎ

Ці верне «Вяртанне»
былую славу Шчорсам?

Некалі бібліятэка, якую заснаваў у сваім палацы ў Шчорсах пад Навагрудкам апошні канцлер Вялікага Княства Літоўскага Іахім Літавор-Храптовіч, лічылася адным з найбуйнейшых кніжных збораў на тэрыторыі Беларусі XVIII—XIX стагоддзяў. Па розных звестках, яна налічвала ад 10 да больш чым 20 тысяч асобнікаў кніг, рукапісаў, геаграфічных картаў і ўнікальных гістарычных дакументаў. Тут працавалі Адам Міцкевіч, які менавіта ў Шчорсах пісаў сваю «Гражыну», Ігнат Даніловіч і Уладзіслаў Сыракомля, тут у 1846-м шчыраваў на пасадзе бібліятэкара Ян Чачот, падтрымліваючы асаблівую інтэлектуальную атмасферу...

ЗІГЗАГІ ЛЁСУ СЯДЗІБЫ ХРАПТОВІЧАЎ

(Заканчэнне.

Пачатак на 1-й стар.)

На пачатку мінулага стагоддзя бібліятэка паводле спрэчнага «завяшчання» аднаго з апошніх гаспадароў была перададзена ў Кіеўскі ўніверсітэт і мусіла быць вернута на радзіму, калі б у Беларусі зноў адкрыўся і пачаў працаваць свой універсітэт. Аднак гісторыя распарадзілася па-свойму — рэвалюцыя, нацыяналізацыя «панскай уласнасці», Вялікая Айчынная вайна, — таму вярнуць кніжную спадчыну не ўдалося ні ў 1920-я, ні ў 90-я. Пакуль што адзіная рэалізаваная дамоўленасць — электронная копія тытульных лістоў дзвюх тысяч захаваных у Кіеве кніг, арыгіналы ж застаюцца па-за межамі нашай краіны. На сёння ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі выяўлены толькі два асобнікі з вялізнай кніжнай калекцыі, што пацвярджаюць экслібрысы ўладальнікаў. Яшчэ адну кнігу (на фота) адшукаў у прыватным зборы беларускі калекцыянер, **кразнавец Дзмітрый Шаўня**, які выкупіў яе і прывёз зноў у Шчорсы.

Таксама часткай маштабнай працы стаў культурна-асветніцкі праект «Вяртанне», прэзентаваны на мінулым тыдні ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і прысвечаны спадчыне графаў Храптовічаў. Ён уключае, у прыватнасці, жывапісныя работы, эцюды і акварэлі, створаныя сучаснымі майстрамі з апошніх шэсць гадоў падчас мастацкіх пленэраў у Шчорсах. Плануецца, што пасля завяршэння экспазіцыі ў Мінску копіі палотнаў пераедуць у сядзібу «Шчорсы», дзе іх змогуць убачыць усе ахвотныя.

3 учора ў сёння

Палацава-паркавы комплекс Храптовічаў — гэта часткова захаваны помнік архітэктуры XVIII стагоддзя ў аграгарадку Шчорсы, за 25 кіламетраў ад Навагрудка. Палац быў узведзены ў 1770—1776 гадах паводле праекта вядомых еўрапейскіх архітэктараў Джузэпе дэ Сака і Якуба Габрыэля і цалкам разбураны ў XX стагоддзі падчас Першай сусветнай і Вялікай Айчынай войнаў. Да нашых дзён у парку, дзе расло звыш 200 разнастайных відаў раслін, захаваліся некалькі штучных каскадных сажалак (адну з іх засыпалі пад стадыён) і фрагменты маэнтка: двухпавярховы будынак дома ўпраўляючага (пазней тут размяшчаліся школа, рамеснае вучылішча і сельская бібліятэка), левы флігель (тут доўгі час працаваў дзіцячы садок), карэ службовых корпусаў, вяндыярня, рэшткі кузні і канюшні.

За кіламетр ад палаца ў так званай «мураванцы Храптовіча» размяшчаўся вялікі гаспадарчы двор — па сутнасці, агракамбінат. Тут разводзілі пародзістых кароў, рабілі масла і варылі славуць сыры, якія потым на сваіх жа караблях везлі па Нёмане ў Літву і Кенігсберг, пяклі хлеб, рабілі натуральнае ўгнаенне — касцяную муку, выпускалі цэгла і трубы для дрэнажу, на ўрадлівай мясцовай глебе вырошчвалі лён, збожжа, раз-

настайную агародніну. А з графскай вінакурні выходзіла штогод 16 тысяч вёдзер гарэлі (прычым у яе вытворчасці былі задзейнічаны толькі маладыя нежанатыя хлопцы). Недахопу ў работніках ніколі не было — Храптовічы першыя ў Беларусі адмянілі прыгоннае права ў сваім маёнтку, амаль на стагоддзе раней да яго афіцыйнага скасавання, заснавалі для сялян школу і касу ўзаемадапамогі, а ручную працу дзе толькі магчыма механізавалі. Нездарма сучаснікі ставілі ў прыклад іншым землеўласнікам «узорную сельскагаспадарчую культуру».

У савецкі час, згадвае былы сакратар Шчорсаўскага сельвыканкама і мясцовая **кразнаўца Марыя Паддубіцкая**, у мураванцы размяшчаліся калгасныя склады, была вялячэбніца, працаваў цэх асфальтавага завода і ажно да 1990-га ў службовых кватэрах жылі некаторыя работнікі. Цяпер былы гаспадарчы двор не выкарыстоўваецца. «Але ж так усцешвае, што ў многіх нашых людзей наспела душэўная неабходнасць адрадіць гэтыя мясціны, у якія проста немагчыма не ўлюбіцца», — разважае Марыя Пятроўна.

3 сёння ў заўтра

Сучасны музей-сядзіба «Шчорсы» — так бы мовіць, асабісты ўнёсак Дзмітрыя Шаўні ў маштабны праект «Вяртанне», мэта якога — пазнаёміць беларусаў са страчанымі нацыянальнымі каштоўнасцямі і творамі мастацтва, што ўваходзілі ў калекцыю Храптовічаў. Яшчэ некалькі гадоў таму калекцыянер набыў напярэбыраны домік і некалькі гаспадарчых пабудоў на тэрыторыі палацава-паркавага комплексу ў Шчорсах, рэканструяваў домік і змясціў на ўваходзе дэвіз з фасада маэнтка Храптовічаў «Мір і свабода», збудаваў альтанку над скляпеннямі XIX стагоддзя, дзе плануе адкрыць музей беларускай наліўкі, сабраў шэраг арт-аб'ектаў і пастараўся вярнуць у наваколле дух мінулай эпохі. З гэтай мэтай ён

праз год, пяць, дзесяць? Думаю, што ніколі, што гэта справа на ўсё жыццё. Бо кожны год трапляюцца ўсё новыя матэрыялы, падключаюцца новыя людзі, хоццаца разам паспець як мага больш і адрадіць былую веліч палаца Храптовічаў, каб людзі ведалі не толькі Мір і Нясвіж».

Балазе, аднадумцаў на гэтым шляху сапраўды нямала. З дапамогай спецыялістаў раённай ЖКГ, валанцёраў і саміх жыхароў Шчорсаў, расказвае **галоўны спецыяліст аддзела культуры Навагрудскага райвыканкама Наталля ЖЫШКО**, пазалетась і летась удалося добраўпарадкаваць значную частку парку, прыбраць аварыйныя і самасейныя дрэвы, якія разбуралі фундамент і будынкі маэнтка і мураванкі. На чарзе — далейшае добраўпарадкаванне тэрыторыі, рамонт даху вяндыярні, пытанні кансервацыі мураванкі і працоўка праекта магчымай рэстаўрацыі і рэканструкцыі палацава-паркавага комплексу, шмат іншай работы. Нашчадкі роду Храптовічаў — унук апошняга ўладальніка Пётр Буцянёў, які жыве ў ЗША, а таксама сваякі з Парыжа і Мілана — дапамаглі з пошукам інфармацыі ў архівах і перадалі ў Беларусь пэўныя дакументы і фотаздымкі. Пэўныя задачы дазваляе вырашыць краўдфандынг, з дапамогай якога актывісты культурна-асветніцкага фонду «Шчорсы і Храптовічы» ладзяць валанцёрскія летнікі і працягваюць добраўпарадкаванне вялізнай — у 32 гектары — тэрыторыі комплексу.

А вось інвестараў, гатовых вырашыць матэрыяльнае пытанне: выкупіць усе будынкі палаца цалкам і аднавіць яго былую веліч, знайсці пакуль што не ўдалося. Аб'ект неаднаразова выстаўляўся на аўкцыён і з кожным разам траціў у цане; на сёння яго агульны кошт, зніжаны ад першапачатковага на 80 %, складае каля 50 тысяч беларускіх рублёў, але, як сцвярджаюць спецыялісты, укладзі ў аднаўленне гістарычнага помніка трэба яшчэ некалькі мільёнаў, а та-

Дзмітрый ШАЎНЯ марыць адрадіць былую славу Шчорсаў.

зладзіў згаданы раней выставачны праект «Вяртанне», правёў у сядзібе ўжо некалькі мастацкіх пленэраў, а таксама адкрыў у Шчорсах пастаянна дзеючую фотавыстаўку, якая дае ўяўленне пра тое, як выглядаў палац Храптовічаў і наваколле да 1937 года, як жылі і чым захапляліся яго апошнія гаспадары. «Мая дзейнасць, пошук кніг і карцін з калекцыі магнатаў, работа ў архівах і бібліятэках — толькі невялічкі ручаёк у вялікай плыні, у дзейнасці многіх людзей, якія працуюць над вяртаннем гісторыка-культурнай спадчыны ў Беларусь, — падкрэслівае Дзмітрый. — Мяне часта пытаюць, на які перыяд разлічаны праект «Вяртанне», калі ён скончыцца —

кія выдаткі можа сабе дазволіць і біта толькі буйны бізнес. «І ўсё ж мы вельмі спадзяёмся, што знойдуцца прадпрымальнікі і мецэнаты, якія палюбяць гэта месца і захочуць тут разам з намі працаваць і быць, — кажа Наталля Жышко. — Тым больш, турыстычны паток, асабліва летам, у нас заўжды вялікі — каб палюбавалі месцамі, дзе быў напісаны, на мой погляд, самы шыкоўны твор пра беларускую жанчыну, па сіле духу мацнейшую за Жану Д'Арк, — «Гражына» Адама Міцкевіча, у Шчорсы едуць і беларусы, і замежнікі».

Вікторыя ЦЕЛЯШУК,
Шчорсы — Мінск.

Фота БелТА.